

WAARDEN & NORMEN

12 MAART

Informatieblad

Waarden en normen - inleiding

Ze staan weer op de agenda, de waarden & normen. Geen krant kun je openslaan, geen actualiteitenprogramma bekijken of je komt de waarden en normen wel tegen. Politici hebben er hun mond van vol. De slagzin van onze minister-president is 'fatsoen moet je doen'.

Er is blijkbaar iets aan de hand met onze waarden en normen. Wat dan, vraag je? Gaat het om kleine ergernissen zoals troep op straat, hondendrollen, voor kruipen bij de kassa, radiolawaai, luidruchtige seks van de burens, lompe gedrag van een verkoper of ober?

Of gaat het om zaken van groter belang, om de verloedering van de samenleving? Is het zo dat we elkaar steeds botter behandelen? Scheldpartijen? Zomaar een klap of nog erger, een mes tussen je ribben? Er wordt een leerkracht neergeschoten door een leerling, buschauffeurs worden aangevallen door passagiers, treinpersoneel klaagt over lastige reizigers, winkelpersoneel maakt jacht op vermeende dieven en ga zo maar door. Zijn het incidenten of betekent het echt dat de samenleving in verval is? Dat wat algemeen als goed gedrag wordt gezien verdwijnt? En wat wordt dan wel algemeen als goed gedrag beschouwd? Zijn we het daar wel met zijn allen over eens?

Geklaag over het verval van goede zeden is waarschijnlijk van alle tijden. Vroeger was alles beter. Vroeger waren mensen nog beleefd tegen elkaar. Vroeger hielpen mensen elkaar nog zonder dat er voor moest worden betaald. Vroeger, vroeger, vroeger. Maar vroeger was ook de tijd van pek en veren, van vierendelen, van schandpalen, van kinderarbeid, van slavenhandel. Zo beschaafd was 'vroeger' niet.

De tijden veranderen, jongeren gaan daarin gemakkelijker mee dan ouderen. Toch lijkt er meer aan de hand dan alleen maar verschillende opvattingen over wat fatsoenlijk is in het maatschappelijke verkeer. Steeds meer mensen vinden dat er waarden en/of normen onder druk staan.

Wat zijn **waarden** en **normen** eigenlijk? Wat is het verschil tussen beide? Waar komen ze vandaan en zijn ze voor iedereen gelijk? Kun je dezelfde waarden hebben en toch heel ander **gedrag** laten zien? Daarover gaat de lesbrief 'Waarden & Normen'.

Welke waarden er binnen onze samenleving bestaan kun je met een handigheidje in een woordenboek opzoeken. Kijk bij alle woorden die met 'on' beginnen. In die rij kom je het woord *onbeschaafd* tegen. De waarde is het tegenovergestelde: *beschaafd*. Zo heb je 'onfatsoenlijk', of 'onverdraagzaam'. Kijk maar eens of je er meer kunt vinden.

Doordenkertje: "Wat ik van de beschaving van de blanken vind? Ja, dat zou geen slecht idee zijn." Albert Schweitzer

Waarden gaan over goed en kwaad

Als we het hebben over 'waarden', dan gaat het niet om de waarde van de euro of van aandelen Koninklijke Olie, maar om wat we 'goed' vinden. In de waarden van een samenleving is de opvatting van wat goed en kwaad is terug te vinden. Over sommige zaken lijkt iedereen het wel eens. Een voorbeeld: je moet eerlijk zijn, niet liegen en bedriegen.

Waarschijnlijk vind je eerlijkheid zelf ook een belangrijke waarde. Maar er is een grote kans dat je zelf wel eens oneerlijk bent. Iedereen vertelt wel eens een leugen. En soms is dat niet eens zo verkeerd. Je kent vast wel het spreekwoord 'een leugen uit bestwil'. Probeer maar eens een voorbeeld te bedenken

Wat denk je, zijn de meeste mensen het eens met de waarde 'eerlijkheid'? Waarschijnlijk wel. Niemand vindt het leuk om bedrogen of voorgelogen te worden. Zo zijn er veel zaken die we 'goed' vinden, waar we veel belang aan hechten, die we *van waarde* vinden.

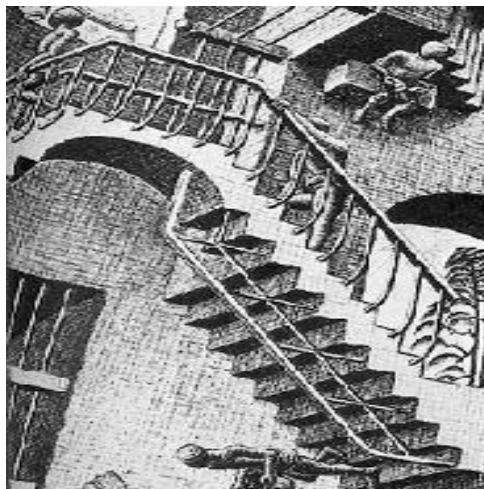
Waarden geven dus aan wat we goed vinden, wat gewenst is. Maar waarden zijn ook behoorlijk vaag. Eerlijkheid, respect, trouw, doorzettingsvermogen, moed, rechtvaardigheid, verantwoordelijkheid, matigheid, edelmoedigheid, behoedzaamheid, zorgvuldigheid, het zijn allemaal nogal abstracte waarden. Wat wordt er precies mee bedoeld? Niemand die het echt weet, maar iedereen heeft er wel een mening over. Jij ook waarschijnlijk. Maak voor jezelf maar eens een top-tien van waarden. Wat telt voor jou het zwaarst?

Waarden zijn niet voor iedereen hetzelfde waard

Laten we eens kijken naar de waarde 'respect'. Bijvoorbeeld respect voor het leven. Respect voor het leven kom je wereldwijd tegen. Overall is moord strafbaar. Je mag een ander mens niet van het leven beroven. Er zijn wel landen die de doodstraf kennen. In het éne land is euthanasie (beëindiging van het leven van ongeneeslijk zieke patiënten) toegestaan, in het andere land streng verboden. In het éne land is abortus toegestaan, in het andere wordt abortus zwaar afgekeurd en bestraft.

En hoe zit het met respect voor het leven in een oorlogssituatie? Kan bijvoorbeeld een bom ooit uitdrukking zijn van respect voor het leven? In de Kosovo-oorlog (1999) is op een moment besloten om bommen te gooien op Belgrado om de Serviërs te dwingen zich uit Kosovo terug te trekken. Wat vind je, blijkt daaruit respect voor het leven? De actie is immers bedoeld om de Kosovaren te beschermen. Of is het gooien van bommen nooit een manier om respect voor het leven uit te drukken?

Je ziet, het is nog niet zo eenvoudig. Integendeel. Het is maar hoe je er naar kijkt, net als in de trappentekening van Escher.

Een voorbeeld:

Respect voor het leven, geldt dat ook voor dieren? Is de bio-industrie (dieren houden en dieren fokken in hele grote aantallen) een respectvolle manier van omgaan met leven? Voorstanders van de bio-industrie hebben tal van redenen, tegenstanders ook. Kijk maar naar onderstaande argumenten.

Mensen willen niet meer betalen voor vlees/ zuivel.
Dieren in de bio-industrie worden goed behandeld.
Dieren in de bio-industrie hebben het beter dan mensen in flatjes of achter de lopende band.
Dieren in de bio-industrie zijn beter af dan in de vrije natuur, het zijn 'huisdieren'.

De veel te kleine ruimtes zijn dier-onvriendelijk.
Dieren moeten natuurlijk gedrag kunnen vertonen.
Zet de kooi open en een gezond dier zal weglopen naar de vrijheid.
Zij zijn aan de aanwezigheid van mensen gewend.
Dat betekent niet dat ze zich lekker voelen.

Het is maar hoe je er naar kijkt. En wie er naar kijkt, en vanuit welke hoek. Ben je een boer, die net grote investeringen gedaan heeft in een grote stal of een kippenschuur? Of ben je een consument, die graag een zo goedkoop mogelijk stuk vlees wil kopen? Of ben je een handelaar in veevoer? De *waarde* mag dan wel gelden voor iedereen, dat wil nog niet zeggen dat het voor iedereen hetzelfde betekent.

Nog een voorbeeld:

Een tijd geleden is op het Terra-college in Den Haag een leerkracht neergeschoten door een leerling. Natuurlijk stonden de kranten er vol van en was het een belangrijk onderwerp in de nieuwsrubrieken. In één van die uitzendingen waren enkele vrienden van de dader aan het woord. Natuurlijk, ze keurden de daad van hun vriend niet goed, maar van de andere kant, het was wel hun vriend. Die laat je ook zo maar niet vallen. Stel je voor, jouw beste vriend of vriendin doet iets waar je geen goed woord voor over hebt. Zeg je dan de vriendschap op? Wanneer laat je iemand 'vallen'? Zijn er ook mensen die je nooit laat vallen, wat ze ook doen? Denk er maar eens over na en vraag anderen hoe zij erover denken. Je zult zien dat er grote meningsverschillen bestaan.

Normen

Normen zijn de regels voor het dagelijks handelen, de gedragsregels, de afspraken. Sommige normen zijn vastgelegd in wetten en besluiten. Dat zijn de formele normen. Andere normen zijn ongeschreven. Dat zijn de informele regels.

Normen geven aan waar in de samenleving de grens ligt, wat wel aanvaardbaar gedrag is en wat niet. Waarden geven aan wat gewenst is, de normen geven ook aan wat ongewenst is. Normen zijn daarmee een stuk concreter dan waarden. Normen zijn van invloed op ons gedrag. Waarden → Normen → Gedrag

Een voorbeeld:

Waarde: eerlijkheid is belangrijk.
Norm: stelen is verboden.
Gedrag: je rekent in de supermarkt de spullen netjes af bij de kassa.

WEG MET ALLE REGELS

Vrijheid is één van de belangrijke waarden in onze samenleving. Vrijheid staat wel op gespannen voet met normen, want die beperken je nou juist in je vrijheid. Als vuistregel geldt dat jouw vrijheid eindigt waar de vrijheid van een ander begint.

Je ziet op deze en op de vorige pagina twee lijstjes met regels. Eén lijst komt uit Zuid-Afrika, de tweede is opgesteld door de inwoners van Gouda. Alle inwoners mochten een lijstje maken met de tien belangrijkste regels om het leven in Gouda veiliger, schoner en aangener te maken. Stel je moet zelf een lijst met 10 regels opstellen om het leven op school in goede banen te leiden. Welke regels zouden op jouw lijst staan?

De 'Goudse stadsregels':

1. Wat je stukmaakt, moet je zelf betalen
2. Gebruik geen geweld
3. Ruim je afval zelf op
4. Intimiderend rondhangen is asociaal
5. Spreek Nederlands, dan begrijpen we elkaar
6. Respecteer elkaar altijd
7. Hard rijden is bloedlink, dus doe normaal
8. Ouders voeden zelf hun kinderen op
9. Pest, plaag en discrimineer niet
10. Agenten zijn er voor ons allemaal; respect graag

Gedrag

Misschien dat we allemaal min of meer dezelfde waarden hanteren, maar we zijn het over de normen lang niet altijd eens. Laat staan over het gedrag.

Neem ons kleedgedrag. We vonden de volgende kledingregels op een praktijkschool: "docenten en leerlingen zijn vrij in de keuze van hun kleding. Echter, kleding die de veiligheid van een leerling in het gedrag brengt, agressie op kan wekken of het oogcontact bemoeilijkt, staan we op onze school niet toe. De kleding is in overeenstemming met de algemeen geldende fatsoens- en hygiënenormen. Het is verboden tekens of symbolen te dragen die kunnen worden uitgelegd als racistisch of op een andere manier discriminerend." Betekenen deze regels voor iedereen hetzelfde? Worden ze door alle leerlingen op dezelfde manier uitgelegd? Probeer het maar eens uit met de volgende vragen en kijk of er ook andere antwoorden mogelijk zijn.

- Mag je op deze school een hoofddoek dragen?
- Mag je een sluier dragen?
- Welke kleding zou agressie kunnen opwekken?
- Denk je dat een naveltrui zou kunnen? Of een héél erg lage heupbroek?
- Wat denk je dat er bedoeld wordt met fatsoens- en hygiënenormen?
- Welke tekens of symbolen kunnen worden uitgelegd als racistisch of discriminerend?

Overtredingen van de wet

We weten allemaal wel ongeveer wat mag en wat niet mag. En we gaan ook allemaal wel eens de fout in. Iedereen is op zijn tijd een overtreder. Al valt het in het alledaagse leven best mee als je bedenkt dat er in Nederland ongeveer 16 miljoen mensen dicht bij elkaar leven. Blijkbaar houden de meeste mensen zich behoorlijk aan de wetten en regels van de samenleving.

In het geval van een wet is dat ook wel logisch. De meerderheid beslist dat je iets moet (bijvoorbeeld belasting betalen) of dat je iets

niet mag (bijvoorbeeld stelen). Doe je niet wat je moet doen, of doe je iets wat niet mag, dan kun je worden gepakt en een straf krijgen.

Als jongeren een overtreding begaan dan kunnen ze worden doorgestuurd naar Halt (Het ALternatief), voor een alternatieve straf. Ga naar de jongerenpagina van Halt (<http://www.halt.nl/www/jon/index.htm>). Een Haltstraf is niet zomaar een straf maar past bij de onderwerpen van deze lesbrief. Je komt bij Halt terecht als je tussen de 12 en 18 jaar bent en je schuldig hebt gemaakt aan één of meer van de volgende overtredingen:

- Vandalisme;
- Vuurtje stoken;
- (winkel)diefstal;
- Heling (gestolen zaken kopen);
- Verwisselen van prijskaartjes;
- Baldadig gedrag in het openbaar;
- Op verboden terrein komen;
- Rotzooi trappen in de bus, tram of trein;
- Bezit van illegaal vuurwerk, of te vroeg/te laat afsteken van vuurwerk

Foto: Theo Zuurman (Stichting Tegen Zinloos Geweld)

Overtredingen van de informele regels

Bij de overtredingen van regels ligt dat anders. Je kent misschien de Sire-campagne 'De samenleving. Dat ben jij' nog wel. Die reclameboodschappen met Dick-Bruna-achtige tekeningen en teksten. Je ziet hiernaast een voorbeeld. Zo waren er nog meer teksten over wildplassen, meisjes aanspreken, rijgedrag, gedrag in het voetbalstadion en bellen in de bioscoop. Zaken, waar mensen zich blijkbaar aan storen.

Nergens in de wet staat dat je niet mag voor kruipen bij een kassa. Of dat je moet opstaan in de tram voor oude mensen. Dat je geen beledigingen roept in het stadion. Dat je niet mag telefoneren in bioscoop of schouwburg. Dat je geen middelvinger opsteekt naar andere weggebruikers. Het staat inderdaad niet in de wet, maar de meeste mensen houden zich wel aan dit soort regels. Regels op het vlak van omgang met elkaar, familie, kleding, communicatie, liefde, scheiding, enzovoort. Maar het kan enorm storen als anderen zich er soms niet aan houden.

In de Tram.

Mies zit in de tram.
Daar komt Oma.
"Mag ik daar gaan zitten? Ik ben oud en een beetje moe."
"Optiefen, ouwe graftak", zegt Mies.
Oma moet huilen.
Mies is blij.
Nu kan ze lekker blijven zitten.

Bron De maatschappij, dat ben jij.
Sire-campagne 2001

'Fout' gedrag

Mensen die zich niet aan de regels houden vertonen 'normoverschrijdend gedrag'. Kenmerk van dergelijk gedrag is dat anderen daar meestal last van hebben. Geweld op straat, scheldpartijen in school, winkeldiefstal, noem maar op. Een christelijke school in Amersfoort heeft in haar kledingcode staan dat kleding die seksueel uitdagend is niet is toegestaan. Daarmee is bedoeld te strakke kleding, waarin het lichaam wat al te goed uitkomt of te weinig kleding, te veel bloot.

Dragers van een heupbroek die de bilnaad vrijlaat, zijn daarmee in overtreding. Of dragers van een heel strak naveltruitje. Wat vind je, heeft de school gelijk als ze overtreders aanspreekt op hun kleding of moet iedereen zelf bepalen wat hij of zij aantrekt? Ook als het een christelijke school is, ook als anderen zich aan de kleding ergeren? Waar ligt voor jou de grens van wat kan op het gebied van kleding? Verschuiven die grenzen ook? Zo ja, tot hoever dan? Allemaal zaken om eens goed over na te denken.

Gedogen

Er is ook normoverschrijdend gedrag dat we gedogen, toestaan. Weinig agenten geven een bekeuring voor 'door rood rijden' op de fiets of voor rechtsaf slaan zonder richting aan te geven. En wie heeft er nog een fiets met een werkende verlichting? Soms hebben bedrijven niet de vergunningen die ze nodig hebben, maar mogen ze toch doorgaan met hun activiteiten. Denk bijvoorbeeld aan de vuurwerkcramp in Enschede. Handel in softdrugs is niet toegestaan volgens de wet, maar coffeeshops worden niet gesloten. De handel daar wordt gedoogd. Waarom? Er wordt geredeneerd dat de handel in drugs en het gebruik ervan niet is tegen te houden. Dan is het misschien beter een scheiding aan te brengen tussen soft- en harddrugs. Daarmee voorkom je misschien dat de roker van een joint overstapt naar de harddrugs. Met een gedoogbeleid kan de overheid ook beter toezicht houden (denk aan gezondheidsaspecten).

Over gedogen in Nederland schreef Jelle van der Meer in het tijdschrift de Groene Amsterdammer het volgende:

“Nederland is wereldkampioen gedogen. Dat wordt met trots én afschuw geconstateerd. Trots omdat we gedogen associëren met die prachtige tolerantie. Afschuw omdat gedogen wijst op normvervaging en een slappe overheid.”

Gedogen is een beetje ‘dubbel’: het mag niet en toch mag het wel. Dubbel zowel van de kant van de overheid, die de regels maakt en moet toezien op naleving, als van de kant van de samenleving. Want we willen van de éne kant dat die overheid terugtreedt, ons zoveel mogelijk vrij laat, met rust laat. Maar als het gaat om overtredingen (van anderen), dan willen we dat diezelfde overheid aantreedt en de regels handhaaft.

Op 1 januari van 2004 is in Nederland de nieuwe rookwet ingegaan. Er mag niet meer gerookt worden in openbare ruimtes en iedere Nederlander heeft recht op een rookvrije werkplek. Maar wat te doen met bejaarden in een verzorgingstehuis, mensen die hun hele leven gerookt hebben en nu, in hun laatste jaren op de stoep voor het tehuis moeten staan? Gedogen. Dat geldt ook voor patiënten in psychiatrische ziekenhuizen. Het mag niet, we weten ervan, maar het lijkt iedereen toch beter om er maar niets aan te doen.

Er zijn verschillende meningen over gedogen:

- De één vindt het verstandig beleid. Het geeft de burgers ruimte voor hun eigen verantwoordelijkheid;
- De ander vindt gedogen is beter dan een agent of ambtenaar op iedere straathoek. Handhaving van regels is onmogelijk;
- En je hebt mensen die vinden dat je regels niet voor niets hebt. Daar moet je aan worden gehouden. Voor gedogen is in een rechtsstaat geen plaats.

Al een idee welke opvatting het dichts bij die van jou ligt?

Doordenkertje: “Weet je waarom mensen elkaar een hand geven? Om te laten zien dat er geen mes in zit. Dat is de geschiedenis van onze beschaving.” D.F. Frank

Houden aan de regels

Waarom zou je je eigenlijk houden aan de regels? Laten we wel wezen, we zijn het misschien met de regels wel eens, maar het is niet altijd even leuk dat je je er ook aan moet houden. Kijk maar eens naar het verkeer. Wie wil er nou een bekeuring? Te hard rijden mag niet. Het is vaak veel te gevaarlijk, zeker in de bebouwde kom. We hebben best begrip voor de regel dat je niet te hard mag rijden. En in het beste geval is het de waarde ‘respect voor de wet’ die ons ervan weerhoudt te hard te rijden, maar het kan ook een flitspaal zijn.

Je houdt je dus aan de regels als je ze accepteert, als je ze goed vindt. Het kan ook zijn dat overtreding niet wordt gedoogd en er een redelijke kans is dat je wordt gestraft bij overtreding. Mensen zijn ook geneigd om zich meer aan de regels te houden, naarmate de afkeuring van de samenleving bij overtreding toeneemt. Een overtreding van de maximumsnelheid wordt minder zwaar afgekeurd dan een seksueel misdrijf bijvoorbeeld.

Misschien ben je niet eens in de gelegenheid de regel te overtreden. Als er teveel drempels gelegd zijn, of andere snelheidsbeperkende maatregelen zijn genomen, dan kun je niet eens te hard.

Schietincidenten, gebeurtenissen waarbij iemand met een vuurwapen anderen te lijf gaat, komen het meest voor in de Verenigde Staten. Hoe makkelijker je aan een vuurwapen kunt komen, hoe groter de kans dat het wordt gebruikt. Het klinkt simpel, maar het is natuurlijk wel waar. Als je geen vuurwapen hebt, kun je er ook niet mee schieten. De gelegenheid maakt de dief.

Gedrag, regels en overtredingen zijn belangrijk in het dagelijks leven. En dat is in de taal terug te vinden. Bijvoorbeeld in spreekwoorden. Hieronder staat er een stel. Ken je van elk spreekwoord de betekenis niet, zoek ze dan op:
<http://www.spreekwoord.nl> of <http://www.spreekwoord.net>

Wie eens steelt is altijd een dief;
De heler is net zo goed als de steler;
In de luren leggen;
De rechte weg is de beste;
Over de schreef gaan;
Op flessen trekken;
Er gloeiend bij zijn;
God noch gebod vrezen;
Er komt moord en doodslag van;
Dief en diefjesmaat;
Heel wat op zijn kerfstok hebben;
De één mag een koe stelen, de ander mag niet over het hek kijken;
Lange vingers hebben;
Stelen als de raven;
Iemand knollen voor citroenen verkopen;
Hij zit op water en brood;
In het veen gaan werken;
Hier spreekt het recht van de dertiende penning.

Meer informatie op internet:

Een verzamelpagina over waarden en normen
<http://waarden-normen.startkabel.nl>

De CDA-pagina over waarden en normen
<http://www.normenenwaardendebat.nl/>

Leve de grote stad – pagina van de voorzitter van Groen Links
<http://www.levedegrotestad.nl/artikelen/archief/000098.html>

Een deltaplan voor normen en waarden
<http://www.communicatie-online.nl/n&whaas.html>

Landendossiers over fatsoens- en andere regels voor afzonderlijke landen.
<http://www.windowontheworldinc.com/countryprofile/>